

УДК 594.3 (Lithoglyphidae)

В.М. Градовський

ДО ФАУНИ ТА ЕКОЛОГІЇ LITHOGLYPHIDAE ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Досліджено якісний склад гребінчасто-зябрових молюсків родини Lithoglyphidae України. Наведено відомості про їх поширення та екологію.

Літогліфові України на сьогодні досліджені вкрай недостатньо через те, що погляди на систематику цієї групи неодноразово зазнавали докорінних змін, внаслідок чого окремі таксони то підносилися до рангу видів, то зводилися до різновидностей, то об'єднувалися у "види", які пізніше виявилися збірними. Лише останнім часом після того, як було ретельно здійснено ревізію Lithoglyphidae [1], вдалося з'ясувати якісний склад цієї групи, поширеної у водотоках Правобережної України. Відомості про екологічні особливості окремих видів родини Lithoglyphidae дуже обмежені [2]. Усе це й спонукало нас здійснити дослідження видового складу фауни Lithoglyphidae Правобережної України та екологічних особливостей кожного з наявних на її теренах видів.

Матеріал і методика: понад 23360 екз. літогліфових, зібраних на теренах Правобережної України (басейни Дніпра, Південного Бугу, Дністра) впродовж 1994-1998 років. Молюсків збирали переважно вручну, рідше - за допомогою гідробіологічних сит і сачка, дночерпачки. В лабораторію матеріал перевозили в полотняних мішечках, уміщених у свою чергу в поліетиленові пакети. Молюсків перекладали водяною рослинністю. Видову належність їх визначали, як це робиться звичайно, за конхіологічними ознаками, а крім того, застосовували й компараторний метод [3]. Правильність визначення матеріалу підтверджена старшим науковим співробітником Інституту зоології НАН України В.В.Аністратенком.

Результати дослідження та їх обговорення.

Фауна молюсків родини Lithoglyphidae Правобережної України представлена трьома видами та двома під-видами:

Родина Lithoglyphidae (Muhlfeldt, 1821)

Рід Lithoglyphus (Hartmann, 1821)

Lithoglyphus naticoides naticoides (C.Pfeiffer, 1828)

Lithoglyphus naticoides berolinensis (Westerlund, 1886)

Lithoglyphus pyramidatus (Mollendorf, 1873)

Lithoglyphus apertus (Kuster, 1852)

Як видно з вищенаведеного систематичного списку видів Lithoglyphidae Правобережної України, на теренах її поширені представники лише одного роду - Lithoglyphus. Всі вони належать до номінативного підроду - Lithoglyphus S.Str.

Нашими дослідженнями з'ясовано [4], що, крім *L.naticoides naticoides*, *L.pyramidatus* і *L.apertus*, які раніше зазначалися для обстеженого нами регіону, на півночі його трапляється (й то досить часто) *L.naticoides berolinensis*.

Аналіз особливостей поширення Lithoglyphidae по теренах Правобережної України свідчить про те, що *L.naticoides naticoides* розповсюджений досить рівномірно, *L.naticoides berolinensis* відомий лише з басейну Прип'яті, *L.apertus* - з басейнів Дунаю та Півд. Бугу, середнього та нижнього Дніпра. Що стосується *L.pyramidatus*, то при такому ж поширенні, як і *L.naticoides naticoides*, він усе ж таки більш притаманний понизю Дніпра і Південного Бугу, ніж іншим ділянкам Правобережної України.

Нижче наводимо екологічні особливості усіх відомих для регіону таксонів Lithoglyphidae:

L.naticoides naticoides - помірно реофільний вид. Живе у проточних водоймах, але не витримує високих значень швидкості течії, тому зустрічається переважно в тих біотопах, в яких вона не перевищує 1 м/с. Найзвичайніші місця його перебування - це ріпаль великих і малих річок, їх старики, допливи. Трапляється він і у полях, які утворюються внаслідок весняних і літніх повеней. Оселяється на різного типу донних відкладеннях, найчастіше більше або менше замулених [5], а також, правда, рідше - на водяній рослинності. Віддає перевагу водоймам із слабколужною реакцією середовища. Солоність води в місцях його перебування, як свідчать наші спостереження та літературні відомості [6], коливається в межах 0,6-3‰. Найбільшою густиною поселення характеризуються популяції, приурочені у своєму поширенні до р.Горинь (30-22300 екз/м²).

L.naticoides berolinensis - теж помірно реофільний молюск. Він живе у річках, їх рукавах, стариках, каналах. Як правило, зустрічається на глибинах від 0,05 до 1,1 м. Трапляється на різномірних донних відкладеннях - глевих мулистих, піщано-мулистих. Зустрічається зазвичай від урізу води до глибини 0,1-1,1 м. Найчастіше трапляється на дні, хоча нерідко його можна побачити на придонних частинах водяної рослинності. Реєструється в лужних, слабколужних, рідше - в слабкокислих водах. Густина населення його популяцій варіює від 12 до 123 екз/м².

L.pyramidatus, як і попередні Lithoglyphidae, належать до категорії помірно реофільних молюсків. Заселяє великі та малі річки, їх рукави, допливи, старики. Численним є у водосховищах Дніпровського каскаду. Порівняно з *L.naticoides naticoides* і *L.naticoides berolinensis* відзначається більшою схильністю до фітофільності. Тому найчастіше зустрічається в ріпалі, де потужнішими є зарості водяної рослинності. У ряді ж місць на обстеженому нами терені при наявності великої кількості мікроскопічних водоростей і вищих квіткових рослин утворює густонаселені популяції лише на тих ділянках, які позбавлені підводної рослинності. Це, наприклад, має місце у пониззі Дніпра (с. Білозерка Херсонської обл.). Зустрічається на глибинах від 0,05 до 0,9 м. Виявлений у водоймах із слабколужним і лужним середовищем.

L.apertus - також помірно реофільний вид. Живе у великих, набагато рідше у малих річках, їх рукавах, лиманах (наприклад, у Дніпровському). Зустрічається при швидкості течії від 0,1 до 1 м/с (часом і при вищій). Бенктичний моллюск. Зустрічається на донних відкладеннях різного походження, в тому числі й на гравійно-кам'янистих. На останніх, однак, не буває багаточисельним. Глибоководніший у порівнянні з іншими Lithoglyphidae українських популяцій: виявляється не лише в ріпалі, а й у медіалі річок на глибинах до 1,2-1,8 м.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексенко Т.Л., Левина О.В., Старобогатов Я.И. Род *Lithoglyphus* (Gastropoda, Lithoglyphidae) и его виды в фауне СССР // Вестн. зоологии. - 1990. - №5. - С. 9-15.
2. Жадин В.И. Моллюски пресных и солоноватых вод СССР. - М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1952. - 376 с.
3. Логвиненко Б.Ф., Старобогатов Я.И. Кривизна фронтального сечения створки как систематический признак у двустворчатых моллюсков // Науч. докл. высш. шк. Биол. науки. - 1971. - Вып. 5. - С. 7-11.
4. Градовский В.М. Первая находка *Lithoglyphus naticoides berlinensis* Westerlund, 1886 (Mollusca, Gastropoda, Lithoglyphidae) в фауне Украины. Вест. зоологии. -1997. - Т. 31, №3. - С. 70.
5. Анистратенко В.В., Стадниченко А.П. Литоринообразные. Риссоидообразные (Фауна Украины. Т. 29, вып. 1, кн. 2). - Киев: Наук. думка, 1994. - 175 с.

Градовський Володимир Михайлович - аспірант-заочник Житомирського державного педагогічного інституту ім. І. Франка.

Наукові інтереси:

- гребінчастозяброві прісноводні моллюски;
- поширення та екологія;
- трематодофауна.